

Напоследък интересът към Лермонтов на Запад е определено нараснал. Той не може да се сравни с кампанийния поход по Достоевски и Толстой, далеч е и от трескавата любовознательност по отношение на Гогол, но вече е достатъчно забележим и подчертан. Лермонтов се превежда, четат, тук-таме обхождат театралната рампа. За него се пише и говори. Може би по такъв начин се възстановява реалното значение на един голям писател, сравнително по-слабо познат на западния интелегент, може би набеденият „поет на разочарованието“ попада на модните упадъчни настроения със своя превратно изтъкван „сплин“, със своето преднамерено акцентувано и генерализирано „недоволство от живота“, с явно натрапената си капитулация пред „демоничните“ сили на света; може би Лермонтов е последна разкопка на „съвременния модерн“ от „непрочетената старина“ според утвърдения еталон за новото „като добре забравено старо“. Много са причините за възкресяване на едно голямо име. Но, струва ми се, изброените дотук не обясняват един вече продължителен интерес, надхвърлящ обикновените носкини увлечения.

Чисто и просто, в хода на проучването на западноевропейските литератури от миналия век ясно се почувствува и осъзна централното място на Лермонтовото творчество в световния литературен процес, неговата жизненост и продуктивност за движението на съвременната литература. Чисто и просто развяват на съвременната западна цивилизация с нейните „цветове на отчуждението“, с нейните „погранични ситуации“, с нейния плач по „атрофията на естествените сетива“, по „безлюбивото съществуване“, по „природното и първичното“ изправя на преден план един автор в определена редакция съзвучен с епохата, близък с някои черти до западното светоусещане. Наистина много от проблемите, над които си бият главите модерни мислители и писатели на Запада, са били поставяни и решавани от великия поет — не по-малко тревожно и мъчително, с не по-малък личен трагизъм, но с много повече човешка топлина, с много повече исторически оптимизъм. Разбира се, Лермонтов не може да се сведе до своята екзистенциалистическа интерпретация. Той е патриот, и хуманист, и социален мислител, и художник, на когото „нищо човешко не му е било чуждо“, но какво пък, нека и разочарованото западно съзнание си подбере свой лермонтовски вариант в жестока борба срещу враждебните сили на живота.

За жалост западното лермонтознание е под равнището на общо философската интерпретация на Лермонтов. В него преобладават частни, цехови проучвания. Много повече са заниманията с биографическите загадки около Лермонтов. Срещат се и „буле-

вардни варианти“ на Лермонтовата трагедия, фройдистки резекции и т. н. Но най-вече в отказа от по-широки идейни обобщения проличава методологическата им ограниченост. А какво е без тях „тясната тематика“ и без това достатъчно самоцелна. Не се ли потвърждава Енгелсовата метафора: „заради дървото не се вижда гората“.

Затова в зачестилата поредица западноевропейски изследвания, студии и статии върху творчеството на М. Ю. Лермонтов особено добро впечатление прави книгата на Петер Герлингхоф „Женски образи и любовна проблематика у Лермонтов“¹ именно със своя стремеж към сентетичност, към уеднавяване на плановите, към обединение на научните резултати. Авторът, млад учен-славист, добър познавач и популяризатор на българската литература в Германската федерална република, е посветил усилията си на един колкото частно интимен, толкова и сложен въпрос на лермонтовознанието. По него е натрупана много мъгла: от мистификацията на Лермонтовата любовна лирика като изповед на „едно непомилвано и недолушено сърце“ до вулгарно-социологическото ѝ тълкуване в псевдоматериалистически дух. Тук са се упражнявали и религиозни мистици, и вулгарни социолози, и фройдисти, давали са си среща биологични и фаталистични тези.

Види се, някои от тях още не са преодоляни. Отглас на едно абсолютизирано разбиране на значението на любовта у Лермонтов е становището на видния съвременен литературовед Вл. Архипов в инак оригиналната му и изключително интересна книга за великия руски поет: „Искаме ли с една дума да определим характера на Лермонтов, така че тази дума напълно да обгръне неговата личност и да осветли същността на творчеството му, да открие източниците на всички негови противоречия и да разголи дълбоките корени на неговата трагедия, искаме ли да изберем измежду безчислените определения на тази неизчерпаемо богата, неуловимо сложна, вечно движеща се и безспирно изменяща се натура само една дума — то най-вярната дума ще бъде — *любез*“².

Затова и Герлингхофовата постановка на въпросите, стриктно следваща творчеството на поета от ранните му опити (гл. I, II, III) до най-зрелите му творби (гл. IV, V, VI), радва преди всичко със своята естественост, безпристрастност и методологическа приемливост. При не малко изкушения в една или друга насока, при немалък баласт на превратни становища, младият учен е съумял да се запази от екстремистки тези, от младежки за-

¹ Peter Gerlinghoff, *Frauegestalten und Liebesproblematik bei M. J. Lermontov*, Verlag Anton Hain, 1968 г.

² Вл. Архипов. М. Ю. Лермонтов. Поезия познация и действия. М., 1965, стр. 5.

литания и словословни становища. Практически той се е опрял върху мнението на дълбоко уважавания В. Я. Кирпотин за противоречията на лермонтовските страсти като микрокосмическо огледало на световните и всееленски противоречия и, тракувайки „излъганите надежди на любовта като доказателство за историческите и дори космически неуредици“¹, той го обогатява и развива с оригинални съждения и тънки наблюдения. На основата на обилни фактически материали и с помощта на добре комплектуван библиографически апарат нему се е удало да проследи израстването на поета-гражданин от вдъхновения интимен лирик. Мисълта за неделимата връзка между гражданските стремежи и субективно-личните въздействия на поета е отстоявана без достатъчна отчетливост, но достатъчно твърдо и последователно. Ние можем да наблюдаваме как постепенно тясно-интимното у Лермонтова прераства в социално-философско, как в процеса на творческото си възмъжаване Лермонтов превръща нежната си лира в бойна тръба на своите граждански идеи.

Изложението се отличава с методичност, добросъвестност и изчерпателност — в най-добрите традиции на демократичната немска литературоведска школа. Дори по наше мнение авторът се е попестарал — на места

¹ В. Я. Кирпотин. *Жизнь и творчество М. Ю. Лермонтова*. Сб. Исследования и материалы. М., 1941. стр. 23—24.

той е излишно подробен и обстоятелствен. Не е превъзмогнат и известен еklektизъм в подбора на материала, изкуствено подравняван тук-таме според авторския замисъл. Срещат се ненужни отклонения, а може да се спори върху разширителното тълкуване на любовното чувство у Лермонтова. Авторът го търси навред в творчеството и биографията на великия поет — сякаш за него нищо друго не е и съществувало, освен любовта и нейните неизброими деривати. Такава генерализация на собствените открития изобщо е свойствено на младите глави, „омагьосани“ от значимостта на темата, но у Петер Герлингхоф тя се дължи повече на обясним научен педантизъм. В книгата се срещат и спорни положения — било недостатъчно избистрено лично мнение, било непоследователно асимилирана чужда концепция, било инерция на разработваната теза. За щастие в тях авторът не постоянства и те остават като островчета в обкръжението на един сериозен и задълбочен научен анализ.

Правдива, цялостна и систематична разработка на един от централните проблеми на Лермонтовото творчество, книгата на Петер Герлингхоф е принос и в лермонтоведението, и в разширяващите се контакти на славистите от европейските страни.

Лазар Цветков

БЪЛГАРСКА МОНОГРАФИЯ ЗА ЛЕВ ТОЛСТОЙ

Неотдавна издателство „Народна култура“ пусна на пазара монография за Лев Николаевич Толстой. Изданието е юбилейно — през август м. г. цялото културно общество тържествено отбеляза стотетридесетгодишнината от рождението на писателя.

На български език досега са излизали множество статии и бележки — оригинални и преводни — като се почне от 1898 г., когато се празнува седемдесетгодишнината от рождението на Толстой и петдесет години от литературната му дейност. Ще напомним най-значителните от тях — рецензията на Димитър Благоев за трактата „Що е изкуство?“ по случай българското му издание през 1900 г., предговора на Петко Тодоров към брошурата на Лев Толстой „Времената са близки“, отделни работи на Васил Коларов, Вела Благоева, Георги Бакалов, признания и преценки на Иван Вазов, Алеко Константинов, Стоян Михайловски и други. Целият този и допълнително събранят от автора материали е легнал в основата на монографията „Л. Н. Тол-

стой и неговото влияние в България“. Няма спор — това е първото цялостно изследване от български литературовед върху живота, литературното творчество и философско-етичните идеи на великия мъдрец от Ясна Поляна. Сред огромната — и по размери, и по мисли — критична литература за Толстой, книгата на Георги Константинов ще се нареди не на последно място. Преди всичко тя увелича и въвежда в личното отношение на изследователя към многото и често пъти взаимно изключващи се проблеми и идеи, които застъпва сам Толстой в течение на повече от половин век най-активна и резултатна творческа дейност, и под перото на който се раждат толкова изумителни художествени произведения.

И друго още. В определена степен монографията носи пietetа на своя автор към големата личност на Лев Николаевич Толстой.

Л. Н. Толстой и неговото влияние в България, монография от Георги Константинов, изд. Народна култура, редактор Димитър Добрев, 1968, стр. 377.